

Lenau gyerekkori budai emlékei

Budán csak nemrég bontottak le egy régi házat és a telkén már építik is modern mohósággal a krisztinavárosi vásárcsarnokot. Ez a ház, a Krisztina-körut 111. száma, a Déli Vasut közvetlen közelében *Kuny Domokos*nak, az első magyar budai keramikusnak gyárát foglalta jó száz évvel ezelőtt magában. (Lásd: *Siklóssy László dr. szép művét: Egy budai keramikus a XVIII. században.*) Alig egy köhaji-

Lenau Miklós

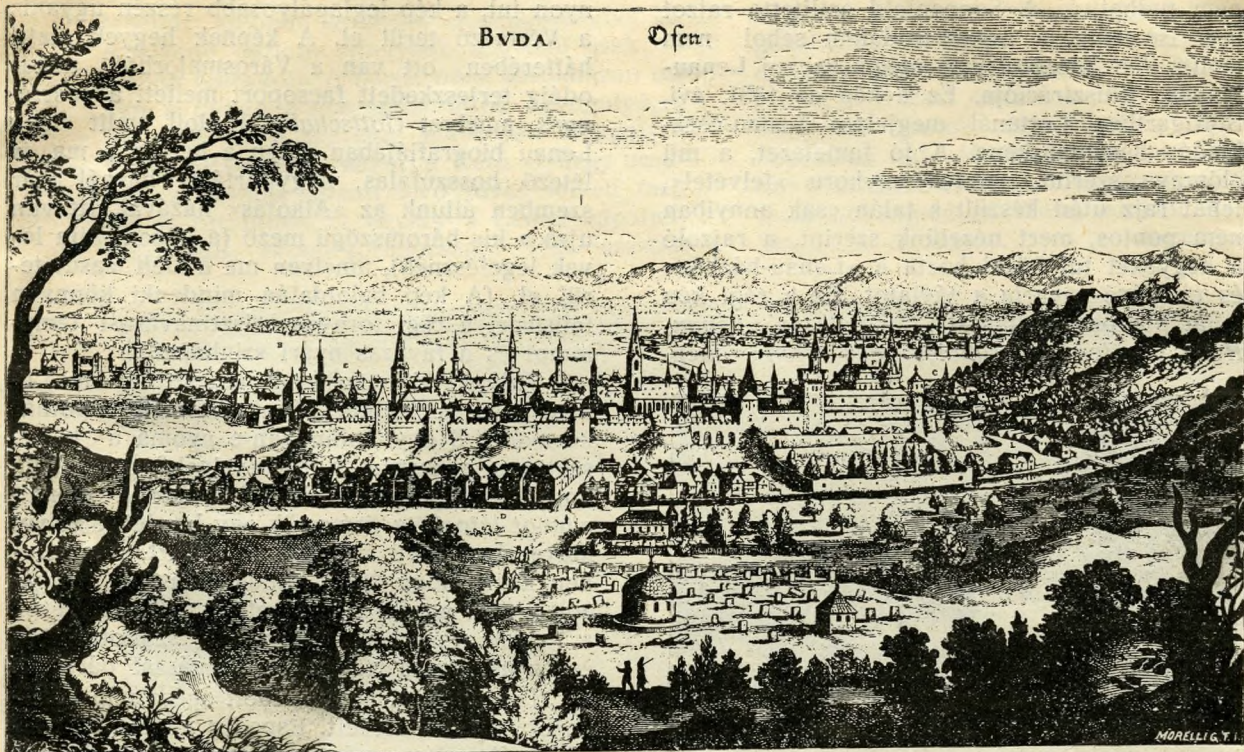
tásra tőle még áll, de a spekuláció csákányütéseire ítélten, talán csak néhány napig, a Krisztina-körut 99. számú »Alkotás«-hoz címzett híres ház, amelytől az Alkotás ucca kapta a nevét; közte és a Kuny-ház között, a különben csendes Budán zajló élet zakatol, a Déli Vasut pályaháza áll itt. Száz évvel ezelőtt azonban a legnagyobb csend, sőt sivárság tanyája volt ez a hely, *katonai temető terült el itt.* Ez is rég betelt már akkor, hiszen a vitézek, ha végső pihenőre kíváncsoltak, az »ujonnan megnyílt« vizivárosi katonai temetőbe térhettek, amely messzire innen (ma az új Szt. János-kórház mellett), egy ódon »szomorú Jézus« közsobrának szomszédságában és ama hely mellett fekszik, ahol a »magyar jakobinusoknak«, *Martinovics* apátnak és szabadgondolkodó társainak lefejeztetésük után (1795) volt nyugtalan nyugvóhelye. (Bizonyos nyomokon indulva, ugyanis néhány éve ismételtén megkísérlett ásatások után találták meg az új Szt. János-kórház bejáratától jobbra, a Vámnál fekvő rétecske földjében a vértanuk számának is megfelelő csontmaradványokat, amelyeknek végleges vizsgálatával most Bar-

tucz Lajos dr. anthropológus-professzor foglalkozik. Érdekes a kivégzés sok leírása közül *Kazinczy Ferencnek* egészen egyéni ízű fogása-naplóját, *Vahot* »Országgyűlési emlékében«, Bpest 1848, olvasnunk.)

Ha visszafordulunk a Déli Vasut helyén elterült régi vidékhez, álljunk meg itt egy kissé, mert ez a hely, akkor *temető*, a szó betűszerinti értelmében *lakást adott* valakinek, aki nagy *költőnek* indult és a költőfióknak életében talán az egyetlen kedves pihenőjét nyújtotta zaklatott vándorévei előtt.

Már a törökkori krónikák képein is találunk olyan pompás vedutájú, messzi kilátásokat nyújtó ábrázolásokat, amelyek a Vértmező (akkor Táborrét) déli oldalába mindenkor temetőt helyeznek. Noha ezek a perspektívák igen merészek s talán csak manapság, repülőgépekről lehetne a terepet így belátunk, mégis mindenkor hivek. Akár a legrégebb képekre pillantunk ugyanis, akár utolsón a kései *Tolliust* vesszük elő, és valamennyit *Fontana* Dömének kétségtelenül megbízható (mert katonamérnöki), nagy ostromképével (1686.) ellenőrizzük, mindezekben a munkákban, ezen a helyen török sirkert ábrázolásait látjuk. Topografia szempontjából ezt a tényt fontos érintenünk, mert midőn a török vitézek sirkertjét a 18. században kiürítették, utána a 19. század közepéig megint csak a katonaság nyugvóföldje lett.

Strehlenau Niembsch Miklós, akit — előnévénél rövidre vonásából (mint ő maga tette) — *Lenau* Miklós néven könyvelt el a világirodalom a nagy dalköltők közé, még karonülő kis gyermekkorában indult szűkebb magyar hazájában vándorutra. *Csatádon 1802-ben látta meg a napvilágot*, s már 1803-ban *Óbudára kerül* *Maygraber* nagyanyónak, (anyai nagyanyjának) talán a *Rézmál közelében* fekvő, szőlőskerti házikójába. Atyja 1807-ben halt meg, 1811-ben anyai nagyanyja is és anyja ebben az évben férjhez ment egy *Vogl* nevű katonaeorvoshoz. A kis Miklós most már »Niki« becézőnévre hallgat, és ettől az időtől kezdve szüleivel Pestre költözött át a Magyar uccába és a piaristák gimnáziumába járt. Tízéves gyermeklelke a legköltőibb impressziókat kapta. *Cserny Józseftől*, a pest-józsefvárosi plébánia-iskolának tanítójától, hegedülni tanult, *Klauzál* Miklóssal, holdas éjen a Dunán csónakázott. Bizonyos *Godenberg* nevű szomszéd lakó pedig az irodalomtörténetbe is bekerült és pedig azoknak az egykoru állításoknak a révén, hogy a száz év előtti Magyar uccát esténként gitározásával elbűvölte, *Miklósát* pedig zenére és egy különös modoru *jütyölgetésre* taníttatta. Ennek a kis Lenauval kapcsolatban azért van köze az irodalomhoz, mert

Buda a 17. század elején
(Előtérben a Déli Vasut táján volt török temető)

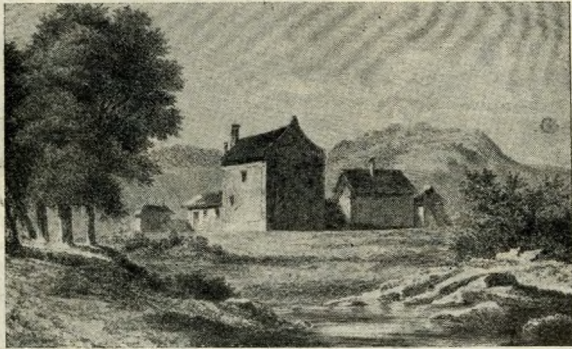
majdan, későbbi budai lakóhelyéről ezzel a füttyszóval indul neki, hogy az akkoriban divó szenvedélyt űzze: madarat fogjon s a szép budai tájban gyönyörködve virágot szedjen. Szóval elindul majd, hogy — költővé legyen... Egy ideig egy másik barátjával, *Kövesdy Józseffel* még Pesten rágja a tankönyveit; de aztán *Tokaj*-ban katonáorvosra lesz szükség, Miklóska mostohaapját odahelyezik át és a költőies hajlamu ifju nagy örömeire odaköltöznek. Az irodalomtörténet tudomásul vette, hogy Lenau először itt, *Tokaj*-ban volt szerelmes, s mivel ennek különösebb nyomai költészetében nincsenek, inkább azt jegyezte fel róla az irodalomtörténet, hogy a *Hegyaljának* és *Bodrognak* ezt a szép vidékét, a *Mézesmál*-t később magyaros ütemekkel énekelte meg német dalaiban.

A folytonos vándorlás közben gyermekkorának legnagyobb, mert legmaradandóbb behatásait a legközelebbi életállomásán, egy budai regényes temetőkert omladozó kápolnája mellől nyerte.

112 esztendővel ezelőtt kerültek Budára Lenauék arra a környékre, ahol most a régi házakat, ép az ő vidéküket, a legsűrűbben bontogatják... A kis Miklós anyja második urát is *Tokaj*-ban hagyta és a serdülő, már 16-ik évében járó fia iskoláztatásának folytatása végett jött Pest-Budára az 1817. év őszén. Am nem sok idővel vagyunk a waterlooi csata után és Napoleon háboruinak nyomában

egyebek között ott bandukol a — lakásinség is. Nem kaptak másutt elhelyezést s ezért a mai Déli Vasut területén fekvő, de már akkor is régi, kiürítésre ítélt *katonai temető* egykori *kápolnájába* költözött be, mint inség-lakásába a *Lenau*-család. Ezt a körülményt, bár csak egy sorral, az irodalomtörténet is feljegyezte. Először *Schurz X. Antal*, a költő *Lenau* sógora (*Lenau* saját levelei nyomán és közlései alapján megírott eredeti formájú életrajzban) említi és reá céloz az *Anastadius Grün* álneve alatt író költő-gróf *Auersperg Antal* is 1852-ben, a költő halála után alig egy évvel, amikor annak irodalmi hagyatékát rendezte sajtó alá! Pontosabban írja körül *Lenau* gyermekkori házatáját az első magyar *Lenau*-kutató: *Solpray-Sonnenfeld Zsigmond dr.*, egykor a *Pester Lloyd* belső munkatársa, később a *Hirsch*-alapítvány párizsi igazgatója s így nemzetközi vonatkozásban is nagytekintélyű ember, aki megmaradt jó magyarnak, s aki lelkes utánjárással puhatolódzva, megemlékezik egy *Lenau*-korabeli rajzról is, amely híven ábrázolta a *Lenau*-lakást és környékét. Ezt írja: »...azon rajz után itélve, amelyet egy budai *Lenau*-rajongónál volt alkalmam látni s amely jóval pontosabb annál, mint amit az új *Lenau*-kiadás közölt...« Vagyis két ábrázolást is említi *Sonnenfeld dr.* s ilyenmódon is hitelesíti a literatura történetébe főként *Lenau* barátainak szóbeli közlése útján bekerült adatokat. Hogy ki volt a budai »*Lenau*-rajongó»,

nem tudhatjuk. A Sonnenfeld említette rajzot sem ismerjük, a Lenau-irodalom sehol nem említi. Am kárpótól érte mégis az »uj Lenau-kiadás« illusztrációja. Ez a kép az 1881. évi, Stuttgartban Cottánál megjelent Lenau-összkiadás hasonmáskepe. A jó fametszet, a mű előszava szerint, szintén egykoru »felvétel«, tehát rajz után készült s talán csak annyiban nem pontos, mert nézetünk szerint, a rajzoló a hegyeket túl közel hozta a »Lenau-házhoz« és ez kissé zavarja a távlatot. Ez a régi kép tehát pontosan utbaigazit, címfelirata, »*Lenau-Haus an der Generalwies bei Ofen*«, meg-

A Lenau-ház a Vármezőnél

mondja, hogy az akkori Táborrét = Vármező mellett állott a kápolnás ház, amelynek régi egyházi rendeltetését a kapu fölött a fülkében egy szentkép még akkor is tanusította. Egészen 1857. év őszéig, a Déli Vasut építésének megkezdéséig, a nemrég lebontott épület helye is ki volt jelölve, sokan zarándokoltak is ide és ez a hely a mai Déli Vasut első kocsiforgató korongja, mint azt a nevezett vasut osztálymérnökségénél fellelhető adatok bizonyítják. — Ha képzeletben e kocsiforgató-korong helyére állunk, ahová ma akár a Déli Vasut-kávéházból, akár az Alkotás-ucca 9. számú kis gótikus palotának kapujából láthatunk rá, akkor felismerhetjük a kép jobb részében a Kis-Svábhely keleti oldalával összefutó Orbán- és Márton-hegyek lejtőit. A kép előterében tehát északra, a Vármező irányában, annak a patának vad vize folyik, amely Lenau idejében a Kuny-féle edénygyár üzemét is táplálta, nemrég még erre csordogált és amikor a költő itt játszadozott, az Ördögárokba torkolt, amelyet akkoriban *Szt. Pál árkának* neveztek és 1898-ban beboltoztak.

A fővárosi muzeum csak nemrég állította ki ismeretlen budai piktor kezéből eredő, magántulajdonból származó egyik szerzeményét. A török korból eredő képekkel ellenkező irányból, észak felől ábrázolja ez a festmény a Vármező tájkát. A képen látható sokszögletű tornyocska gombjának irányában kis háromszög alakú rétecske végében van az a hely, ahol a Lenau-féle ház (kápolna) állt. A tor-

nyon túl, a kép leglapályosabb részén ugyanis a Vármező terület el. A képnek hegyek alatti háttérében ott van a Városmajorból akkor odáig terjeszkedett facsoport mellett a *gesztenyés*, amelyet *Gottschalk* Rudolf említ meg Lenau biográfiájában. Ezen a helyen a ma is létező hosszufalas, nagyportális házról már szemben állunk az »Alkotás« házával. Itt van újra a kis háromszögű mező (a képen rajta lovak legelésznek), amelyen ma a Déli Vasut terület el. (A kép baloldalán mindenki könnyen felismeri a régi tornyos krisztinavárosi templomot és a favázás nyári színházat.)

Vajjon minő hatással lehetett a kis Lenaura ez a csöndesbáratu, temető-kápolnás környék? S egyáltalán van-e nyoma a költészetében a Budán töltött éveinek? Azonkívül, hogy a kápolnai lakásából a *budai gimnáziumot látogatta* (ismerjük egy levelét, amelyet Maygraber nevű nagybátyjához írt, s amelyben közli, hogy 1818 június 5-én jól vizsgázott), csak annyit tételezhetünk fel, hogy ezen a helyen rendkívüli vallásosság szállotta meg és ez az érzése természetrajongással párosult.

Tudjuk róla, hogy ezidétt egész nap imádkozott és — misézett. Éspedig nem a temető-kápolnában (ez már a lakásuk lett), hanem künn a szabadban. Székét hozott ki, ide támlájára szent képet helyezett, ez volt az oltár képe. A szék ülőjét kendővel vagy himzéssel terítette le, ez az oltárterítőt helyettesítette. A kis Lenaunak ezt a vallásosságát minden irodalomtörténet is említi. De a lombsátor alkotta kápolnába, a kis Miklós képzelt oltára mögül, nem tekintett-e be néha a bokrok sűrűjéből már ekkor is a minden jámborságon kételkedő és kételyt hintő *Rudi pápa*, az örök mefisztó? Nem hallatszott-e el ide is *Miklós* bátyónak, a huszárnak, káromkodása? Mindenesetre tény az, hogy ezek az alakok (az előbbi rokona volt) oltották be először a kápolnában lakó Lenau hívő lelkébe a kételkedést. Másrészt *tény az is, hogy éppen itt, éppen ebben a korban*, a fiatal Lenau rendkívül buskomorrá lett. (Lenaunak ezidőbeli hangulatából indul ki Sadger dr. idegorvos, aki Freud dr. bécsi professzor pszichanalitikai könyvsorozata számára megírta Lenau szerelmeinek történetét.) Az 1818. év őszén aztán Lenau már Stockerauba ment.

Az ábrándos kápolna helyén most a Déli Vasut van. Az erre sétáló azonban még ma is felérezheti az egykori hangulatot. Ha a Kuny-portával egy vonalban, de a másik sarkon álló »Alkotás-ház«-hoz megyünk, máris ismerünk egy a maga idejében monumentális épületet, amelynek udvarában a kis Lenau bizonyára megfordult, mert női-fejes barokk-kagylós kutja látványosság volt. Ha pedig a ház felső udvarába is betévedt a gyermek-költő, megbámulhatta azt a (helyéről ma eltávolított, de még a házban őrzött) diszt, amely az egykori török temetőnek egyik siremléke

lehetett: különös szögletes alapépitményből kiemelkedő oszlop, amelynek tetejéről csak a turbán hiányzott. A másik ódon sarokházon ott van a falban a sokfontos török ágyugolyó, s ha az erről a golyóról elnevezett Kékgolyó uccán felsétálunk, akkor a Ráth György uccánál, a paloták között lévő füves telken még ma is ott látjuk az egykor a Lenau kápolnájára néző »kinai tornyoskát« (18. századi

emeletes filagória). Majd megtekintjük a Kékgolyó ucca 13. számú háza kapualjának menyezetét angyalfejes diszítésű festésével, s végül egy házzal odébb, a 15/b. számnál, a Pongrácz grófok régi kuriáján álló színes Nepomuki szt. János-szobrot tekintjük meg; szinte felérzik ennek a környéknek pietisztikus, templomhangulatos illata, aminőnek egykor Lenau is érezhette... *Krammer Lajos*

A budai Vérmező tája az 1850-es évekből

(Ismeretlen festő képe a Fővárosi Muzeumban. A Lenau-ház a kép közepén álló török rondella toronygombja táján képzelendő el)

7000 RECLAM. Ha a háború előtt valahol a világon Németország teljesítőképesége és kulturális fölénye szóbakerült, egészen bizonyosan elsősorban a kis sárga Reclam-füzetekre mutattak rá, erre az egész világon páratlanul álló sorozatra, amelyben igazán a világirodalom minden nevesebb szerzőjének fontosabb művét, minden tudományág legfontosabb eredményeit el lehetett pár fillérért olvasni. A világháború aztán egy ideig elterelte a másik Németországnak erről a hatalmas teljesítményéről a figyelmet, s egy ideig bizony a Reclam-vállalat is megsínyelte a forradalmas, inflációs időköt. Azóta azonban im-

már újra magára talált ez a nemzetközi jelentőségű vállalkozás, amelynek első száma (Goethe Faust-ja) 1867-ben jelent meg s amely azóta immár a 7000. számhoz érkezett és e hatvan esztendő alatt minden nép és minden kor legfontosabb könyveit adta olcsó pénzen a nagyközönség kezébe. A modern tudományosság és a legfiatalabbak irodalma (persze elsősorban a németeké) is otthonra talált a vállalatban, amelyet az ezres-forduló alkalmából bizonyára a magyar olvasók széles rétegei is és élükön a Literatura, az intelligens magyar olvasóközönségnek reprezentatív organuma, szívből köszönt.